

DOI: 10.34921/amj.2023.3.018

A.İ.Quliyeva

DAĞINIQ SKLEROZLU XƏSTƏLƏRİN YAŞ VƏ CİNS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

*Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun
Nevrologiya və klinik neyrofiziologiya kafedrası, Bakı, Azərbaycan*

Xülasə. Məqalədə Bakı şəhəri əhalisində dağınıq sklerozun yaş və cins xüsusiyyətləri araşdırılan epidemioloji tədqiqat haqqında məlumat verilir. 2013-2020-ci illər müddətində 559 dağınıq sklerozlu Bakı şəhəri sakini müşahidəyə cəlb edilmişdir. Xəstəliyin diaqnozu 2010-cu ilin McDonald kriteriyaları əsasında qoyulmuşdur. Xəstələrdən 392 (70,1 %) nəfəri qadın və 167 (29,9 %) nəfəri isə kişi olmuşdur. Xəstələrin 318 (56,9%) nəfəri Bakıda doğulan və 241 (43,1%) nəfəri isə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında doğulmuş və sonradan daimi yaşayış məqsədi ilə paytaxta köçmüş sakinlərdir. Xəstələrin orta yaşı və cinsi xüsusiyyətləri ilk həmlə, ikinci həmlə və Respublika Klinik Xəstəxanasına müraciyyət zamanı öyrənilmişdir.

Müəyyən edilmişdir ki, xəstəliyin ilkin həmləsi orta hesabla 29,1 yaşda baş vermişdir. Qadın və kişi xəstələr arasında xəstəliyin başlanma yaşında fərq olmamışdır. Bakıda doğulmuş xəstələr Azərbaycan rayonlarında doğulmuş və sonralar paytaxtda məskunlaşmış xəstələrə nisbətən 2,2 il daha erkən xəstələnmişlər. 20-39 yaş intervalı dağınıq sklerozun başlanması üçün ən çox rast gəlinən müddətdir.

Açar sözlər: dağınıq skleroz, yaş, cinsiyyət

Ключевые слова: рассеянный склероз, возраст, пол

Key words: multiple sclerosis, age, gender

Dağınıq skleroz (DS) – mərkəzi sinir sisteminin xronik iltihabi demielinizasiyası və aksonal degenerasiyası ilə xarakterizə edilən xəstəlikdir [1]. Xəstəliyin etiologiyası tam aydın olmasa da, məlumdur ki, DS-nin patogenezinə ekoloji və genetik faktorların təsiri nəticəsində formalaşmış autoimmün disfunksiya mühüm rol oynayır. Məlumdur ki, əksər autoimmün xüsusiyyətli xəstəliklər qadınlarda kişilərə nisbətən daha çox müşahidə edilir, eyni hal DS üçün də xarakterikdir. Belə ki, bu xəstəlik qadınlarda kişilərə nisbətən daha erkən başlanır və xəstəliyin residivləri daha tez-tez qeydə alınır. Bununla yanaşı, kişi xəstələrə də xas olan bəzi xüsusiyyətlər tibbi ədəbiyyatda müzakirə edilir. Müşahidələr göstərir ki, kişilərdə xəstəliyin ilk həmləsindən sonra funksiyaların bərpası daha zəif olur, bu da ümumən, xəstələrdə daha erkən əlilliklə nəticələnir [2].

Avropa, Şimali Amerika və Avstraliyada 1950-1980-ci illərdə aparılmış ilk sistemləşdirilmiş epidemioloji tədqiqatlarda DS-li xəstələrin 60%-də xəstəliyin 20-40 yaş intervalında başlandığı, orta yaşın isə fərqli populyasiyalarda 29-33 arasında olduğu müəyyən edilmişdir [3]. Hal-hazırda DS gənclərdə ən çox müşahidə

edilən iltihabi nevroloji xəstəlik hesab edilir [4].

Xəstəlik erkən yaşda başlandığına və tədricən əlilliyə səbəb olduğuna görə, xəstələrin həyat keyfiyyətinə mənfi təsir göstərməklə yanaşı, cəmiyyətə böyük sosial-iqtisadi yük yaradır [5].

Dağınıq skleroz Beynəlxalq Federasiyası Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı ilə birgə, 2020-ci ildə, dağınıq skleroz Atlasının yenilənmiş üçüncü buraxılışını təqdim etmişdir [6]. Atlasda verilən məlumatlar göstərir ki, DS xəstəliyinin yayılması getdikcə artır və dünya üzrə artıq 2,8 milyon dağınıq sklerozlu xəstə qeydə alınmışdır. Xəstəliyin global yayılması hər 100 000 əhaliyə 35,9 nəfər, xəstələnmə tezliyi isə hər 100 000 əhaliyə 2,1 nəfər təşkil etmişdir. Xəstələrin orta yaşı 32 ilə bərabər olmuşdur. Azərbaycanda indiyə gədər DS-nin epidemioloji tədqiqatları aparılmadığından, Atlasda bizim ölkəmiz DS-nin epidemiologiyası haqqında məlumat olmayan ölkələr sırasında yer almışdır.

DS-nin bizim Respublikamız üçün də xüsusi aktuallığını nəzərə alaraq, 2012-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Dağınıq skleroz xəstəliyinin müalicəsi, profilaktikası və onunla mübarizə tədbirlərinə dair Dövlət Proqramı” haqqında sərəncamı təsdiq

edilmişdir [7].

Tədqiqatın məqsədi Bakı şəhəri əhalisi arasında DS-li xəstələrin yaş və cins xüsusiyyətlərini araşdırmaq olmuşdur.

Tədqiqatın material və metodları. Tədqiqat Dövlət proqramı əsasında, Akademik M.Mirqasımov adına Respublika Klinik Xəstəxanasının (RKX) nəzdində fəaliyyət göstərən Respublika Nevroloji Mərkəzində müayinə və müalicə edilən xəstələri əhatə etmişdir. Nevroloji Mərkəzə DS-li xəstələrin istiqamətləndirilməsi Səhiyyə Nazirliyinin təlimatı əsasında Respublikanın özəl və dövlət tibb müəssisələrinin göndərişi ilə, az hallarda isə xəstələrin özlərinin müraciyyəti əsasında təşkil edilmişdi. Mərkəzdə tədqiqatın 2013-2020-ci illəri ərzində 559 nəfər Bakı sakininə DS diaqnozu qoyulmuş və ya diaqnoz təsdiq edilmişdir. Onlardan 392 (70%) nəfəri qadın və 167 (30%) nəfəri isə kişi olmuşdur. Xəstələrdən 318 nəfər (56,9%) Bakı şəhərində doğulan və indiyə qədər yaşayanlar (BD), 241 nəfər (43,1%) isə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında doğulmuş və sonradan daimi yaşayış məqsədi ilə paytaxta köçmüşlər olmuşdur (RD). Xəstələrin şikayətlərinin və anamnezin tam dəqiq toplanması DS diaqnozunun qoyulmasında mühüm rol oynayır. Müayinə zamanı standart nevroloji baxışla yanaşı, DS xəstəliyinə dair EDSS qiymətləndirmə şkalasından istifadə edilmişdir. Rutin müayinələrdən əlavə, instrumental müayinələr – baş və onurğa beyninin MRT müayinəsi aparılmış, törədilmiş görmə potensiallarından istifadə edilmişdir. Ehtiyac olduğu hallarda, diaqnozun dəqiqləşdirilməsi üçün onurğa beyni mayesinin müayinəsi də aparılmışdır. DS diaqnozunu təsdiq etmək üçün anamnezlə, klinik gediş xüsusiyyətləri ilə, laborator və instrumental müayinələrlə yanaşı, McDonaldın 2010-cu il meyarlarından istifadə edilmişdir.

Bütün xəstələrin məlumatları elektron təhlil bazasına daxil edilmişdir. Hesablamalar “Statistika for Windows 10” proqram paketinin köməkliyi ilə aparılmışdır. Əlamətin göstəricilərinin normal paylanma qanununa uyğunluğunu araşdırmaq üçün Şapira-Uilk testindən istifadə edilmişdir. Kəmiyyət məlumatlarını təsvir etmək üçün riyazi orta rəgəm (M) və orta rəgəmin standart xətasından istifadə edilmişdir (m). Statistik təhlildə qeyri-parametrik (Mann-Uitninin U-meyarı, Vilkikson meyarı) və

parametrik (Styudent t-meyarı) üsullarından istifadə edilmişdir. Fərqi ehtimalı $p < 0,05$ olduğu hallarda nəticələr statistik etibarlı hesab edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Tədqiqata cəlb edilmiş 559 nəfər DS-li xəstənin yaşı 15-dən 65-ə qədər olmuşdur. 1-ci cədvəldən görüldüyü kimi, ümumi qrupda ehtimal olunan ilk həmlə zamanı xəstələrin orta yaşı $29,1 \pm 0,37$ olmuşdur. Kliniki sübut edilmiş ikinci həmlə xəstələrdə orta hesabla 2,8 ildən sonra – $31,9 \pm 0,39$ yaşda, RKX-ya müraciət isə 2,4 ildən sonra – $34,3 \pm 0,43$ yaşda baş vermişdir. Aşkar edilmişdir ki, ilk həmlə ilə ikinci həmlə və ikinci həmlə ilə RKX-ya müraciyyət zamanı xəstələrin yaşı arasında statistik etibarlı fərq olmuşdur. Oxşar statistik etibarlı fərq istər qadın, istərsə də kişi qruplarında da müşahidə edilir. Belə ki, qadınlarda ilk və ikinci həmlələr arasında fərq 2,8 il, ikinci həmlə və RKX-ya müraciyyət zamanı isə 2,5 il olmuşdur. Kişilərdə bu göstəricilər müvafiq olaraq 2,4 və 2,6 ilə bərabər olmuşdur.

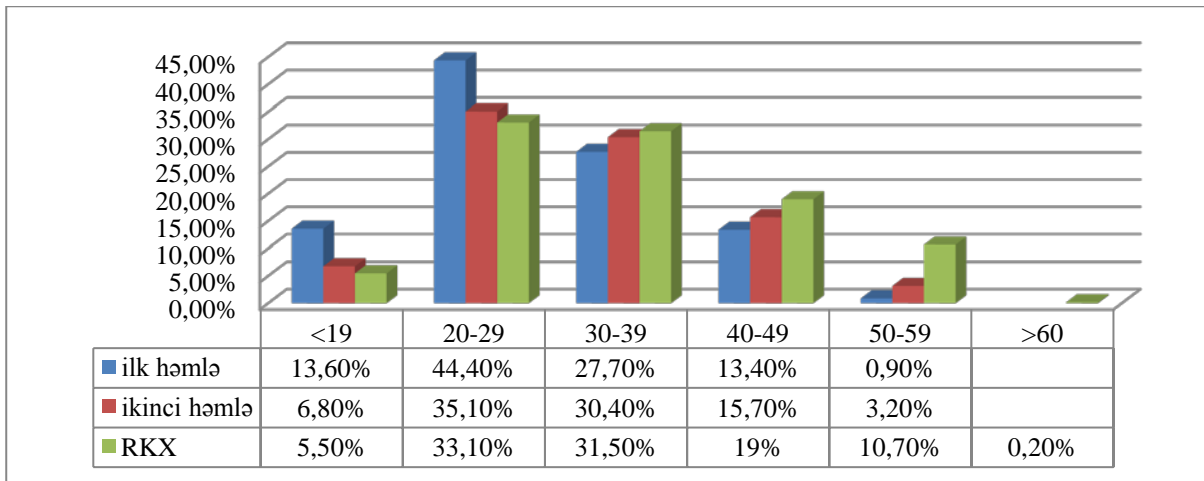
Xəstəliyin ilk həmləsi zamanı qadın və kişi qrupları arasında orta yaşda statistik etibarlı fərq olmamışdır (cədv. 1). Amma, ikinci həmlə qadınlarda kişilərə nisbətən 1,6 il daha gec (müvafiq olaraq, 32,3 və 30,7 yaş) başlanmışdır ($p < 0,001$). RKX-ya müraciət zamanı, təkrari olaraq cinslər arasında orta yaşda statistik etibarlı fərq aşkar edilməmişdir.

Ümumi qrupda ilk və ikinci həmlə arasında yer almış remissiyanın (remissiya 1) orta müddəti $31,8 \pm 1,5$ ay olmuşdur. İkinci həmlə ilə RKX-ya müraciyyət arasındakı müddət (remissiya 2) isə bir qədər qısa, $25,4 \pm 1,1$ ay çəkmişdir (şək.1). Remissiyaların müddətləri arasında yüksək statistik etibarlı fərq olmuşdur ($p < 0,001$). Eyni tendensiya qadın qrupunda da müşahidə edilmişdir. Belə ki, bu qrupda 1-ci remissiyanın müddəti $33,0 \pm 1,9$ ay, 2-ci remissiyanın müddəti isə $24,9 \pm 1,4$ ay olmuşdur ($p < 0,001$). Kişi qrupunda olan xəstələrdə belə bir fərq aşkarlanmamışdır.

Cədvəl 1. İlk həmlə, ikinci həmlə və RKX-ya müraciət zamanı DS-li xəstələrin yaşı (il) ($M \pm m$)

	İlk həmlə	İkinci həmlə	RKX-yə müraciət
Ümumi qrup (n=559)	$29,1 \pm 0,37^*$	$31,85 \pm 0,39^{**}$	$34,3 \pm 0,43$
Qadın (n=392)	$29,5 \pm 0,4^*$	$32,3 \pm 0,5^{**,+}$	$34,8 \pm 0,5$
Kişi (n=167)	$28,3 \pm 0,7^*$	$30,7 \pm 0,7^{**}$	$33,3 \pm 0,8$

Qeyd: * – ilk və ikinci həmlə arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$); ** – ikinci həmlə və RKX-ya müraciət arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$); + – qadın və kişi qrupları arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$).

Şəkil. İlk həmlə, ikinci həmlə və RKX-ya müraciət zamanı DS-li xəstələrin yaş qrupları (%).

Xəstələrin yaş qruplarına bölünməsi göstərmişdir ki, ilk həmlə zamanı xəstələrin əsas hissəsi 20-29 yaş qrupuna aid olmuşdur (44,4%) (şəkil), 30-39 yaş qrupuna xəstələrin 27,7%-i daxil olmuşdur. Digər yaş qruplarının səviyyəsi minimal olmuşdur. Oxşar tendensiya həm ikinci həmlə, həm də RKX-ya müraciət zamanı müşahidə edilmişdir.

Yaş qruplarında xəstələrin cinsiyyət üzrə araşdırılması zamanı yuxarıda qeyd olunmuş tendensiya ilə uyğunluq müşahidə edilmişdir. Belə ki, ilk və ikinci həmlələr və RKX-ya müraciət zamanı həm qadınlarda, həm də kişilərdə faiz üstünlüyü 20-29 yaş qrupuna, nisbətən az isə 30-39 yaş qrupuna təsadüf edir. Kişilərin üstünlüyü ilə cinsiyyət fərqliliyi yalnız 19 yaşdan aşağı olan qrupda müşahidə edilmişdir (qadınlarda – 11,7%, kişilərdə – 18%), digər qruplarda yuxarıda qeyd olunduğu kimi mühüm faiz fərqi aşkar edilməmişdir.

DS-nin inkişafında ekoloji faktorların mühüm rol oynaması səbəbindən, Bakı şəhərində yaşayan xəstələrin doğum yerindən asılı olaraq yaş xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Məlum olmuşdur ki, Bakıda doğulanlarla və Azərbaycan Respublikasının hər hansı bir digər

bölgəsində doğulmuş və sonradan paytaxta köçmüş xəstələrin yaş xüsusiyyətlərində müəyyən fərqlər vardır. Aşkar edilmişdir ki, Bakıda doğulmuş xəstələr rayonlarda doğulanlara nisbətən daha erkən yaşda DS-la xəstələnmişlər (ilk həmlə). Belə ki, əgər Bakıda doğulmuşlarda xəstəliyin ilk həmləsi orta hesabla $28,2 \pm 0,5$ yaşda olmuşdursa, rayonlarda doğulmuşlarda ilk həmlə $30,4 \pm 0,6$ yaşda qeyd alınmışdır ($p < 0,001$). Xəstəliyin Bakıda doğulmuşlarda erkən yaşda təzahür etməsi müvafiq olaraq istər ikinci həmlə, istərsə də RKX-ya müraciət zamanı müşahidə edilmişdir. İkinci həmlə zamanı bu fərq 2,8 il, RKX-ya müraciət zamanı isə 3,0 il olmuşdur. (cədv. 2).

Bakıda və rayonda doğulmuşlar arasındakı yaş fərqləri xəstəliyin inkişaf dinamikasında da müşahidə edilmişdir. Belə ki, Bakı doğulmuşlarda ilk və ikinci həmlələr arasında fərq 2,5 ilə bərabər olduğu halda, rayonda doğulmuşlarda bu göstərici 3,1 il olmuşdur ($p < 0,001$). Oxşar olaraq ikinci həmlə ilə RKX-ya müraciət arasında zaman fərqi Bakıda doğulmuşlarda daha qısa – 2,4 il, rayonlarda doğulmuşlarda isə 2,6 il təşkil etmişdir ($p < 0,001$).

Cədvəl 2. İlk həmlə, ikinci həmlə və RKX-ya müraciət zamanı xəstələrin doğum yerindən asılı olaraq yaşları ($M \pm m$)

	İlk həmlə	İkinci həmlə	RKX-ya müraciət
BD	$28,2 \pm 0,5^{***}$	$30,7 \pm 0,5^{*,+}$	$33,1 \pm 0,5^*$
RD	$30,4 \pm 0,6^{**}$	$33,5 \pm 0,6^+$	$36,1 \pm 0,7$

Qeyd: * - BD və RD arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$); ** - ilk həmlə və ikinci həmlə arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$); + - ikinci həmlə və RKX arasında statistik etibarlı fərq ($p < 0,001$).

Qeyd olunan fərqli xüsusiyyətlər remissiya 1 və remissiya 2 arasında da müşahidə edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, Bakıda doğulanlarda remissiyalar arasındakı fərq daha qısa – 5,7 ay olduğu halda, rayonda doğulanlarda bu fərq nisbətən uzun – 7,5 ay olmuşdur.

Müzakirə. DS gənclər arasında ən yüksək əlilliyə gətirib çıxaran nevroloji xəstəliklərdəndir. Bu səbəbdən xəstəlik zamanı yaş xüsusiyyətlərinin araşdırılması xüsusi aktualıq kəsb edir. Digər vacib parametrlərdən biri – xəstəliyin cinsiyyət qrupları arasında paylanmasıdır. Belə ki, qadın və kişilər arasında DS-in paylanmasının müxtəlifliyi aşkar edilmişdir. DS-nin qeyd olunan yaş və cins xüsusiyyətləri Azərbaycan populyasiyası üçün naməlumdur, çünki indiyə qədər Azərbaycanda DS-yə həsr olunmuş genişmiqyaslı epidemioloji tədqiqatlar aparılmamışdır. Tibbi ədəbiyyatda xəstəliyin Azərbaycandakı vəziyyətini səciyyələndirən məlumatlar kiçik həcmli klinik tədqiqatların nəticələrini əhatə edir [8, 9].

Bu tədqiqatın məqsədi Bakı şəhəri əhalisində DS-nin yaş və cins xüsusiyyətlərinin araşdırılması olmuşdur. Tədqiqatın əhatə etdiyi 2013-2020-ci illər ərzində 559 DS-li Bakı şəhəri sakini müşahidə edilmişdir. DS zamanı xəstəliyin manifestasiyası (ilk həmlə) tibbi ədəbiyyatda müzakirə edilən vacib göstəricilərdən hesab edilir və bu göstərici müxtəlif tədqiqatların nəticələrində geniş yaş intervalında dəyişir. DS Atlasının məlumatına görə, xəstəliyin daha çox müşahidə edildiyi Avropa və Şimali Amerika regionlarında xəstəliyin manifestasiyası 33 yaşda, cənubda yerləşmiş regionlarda (Şərqi Aralıq dənizi) isə 30 yaşda qeydə alınmışdır. Azərbaycana ərazi cəhətdən və əhalinin etnik xüsusiyyətlərinə görə yaxın olan İran İslam Respublikasında aparılmış tədqiqatların nəticələrinə görə xəstəliyin manifestasiyası zamanı orta yaş təxminən 28 il olmuşdur [10]. Bizim tədqiqatın nəticələrinə görə Bakı şəhəri əhalisində DS xəstəliyin ilk həmləsi 29,1 yaşda olmuşdur ki, ümumən cənub regionları üçün xas olan rəğəmlər hüdudunda yer almışdır. Xəstəliyin ilk həmləsinin qadın və kişi qruplarında öyrənilməsi göstərmişdir ki, Bakı şəhəri əhalisində bu göstəricidə statistik etibarlı fərq olmamışdır. Belə ki, qadınlarda xəstəlik 29,5 yaşda, kişilərdə isə 28,3 yaşda başlanmışdır. Bu nəticə ümumən DS-yə həsr edilmiş tibbi ədəbiyyatdakı meyllərdən fərqlənir, çünki əksər

tədqiqatların nəticələri DS-nin qadınlarda kişilərə nisbətən daha erkən yaşda başladığını göstərmişdir. Atlasın məlumatına görə Avropada DS-nin başlanmasının orta yaş qadınlarda 35, kişilərdə isə 37 yaş olmuşdur. Qadınların daha erkən xəstələnməsinə dəlalət edən nəticələr son illərdə aparılmış bəzi digər tədqiqatlarda da müəyyən edilmişdir [10,11]. Hərçənd, ədəbiyyatda kişilərin daha erkən xəstələnməsinə yaxud kişi və qadınlar arasında xəstələnmə yaşında fərq olmadığına dəlalət edən tədqiqat nəticələri də vardır [12]. Buna görə, hesab etmək olar ki, Bakı şəhəri əhalisində xəstəliyin ilk həmləsində qadın və kişi qrupları arasında yaş fərqinin olmaması tibbi ədəbiyyatda göstərilən nəticələrdən ciddi fərqlənir.

DS-nin etiologiyasında ətraf mühit faktorlarının vacib rolu vardır. Bu səbəbdən, cirkələnmiş (şəhər) və təmiz (kənd) ekoloji mühitində yaşayanlar arasında xəstəliyin xüsusiyyətlərində fərq olması labüddür. Hərçənd, tibbi ədəbiyyatda kənd-şəhər, təmiz mühüt-çirklənmiş mühüt, sənaye rayonu-aqrar rayon qarşıdurmaları xarakterli araşdırmalara az rast gəlinir. Eyni zamanda, məhdud sayda olan bu araşdırılmalarda bir-birinə əks nəticələr diqqət cəlb edir [13]. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, tədqiqata cəlb edilmiş 559 nəfər Bakı şəhəri sakinindən 56,9%-ni BD-lar, 43,1%-ni isə RD-lar təşkil etmişlər. Bu iki qrupun yaş göstəricilərinin araşdırılmasından aydın olmuşdur ki, BD-larda DS xəstəliyin ilk həmləsi daha erkən yaşda (28,2 yaş) olur. Bakı şəhərinə nisbətən ekoloji mühütün zərərli faktorlarının daha az olması düşünülməyən rayonlarda doğulmuş və böyümüş Bakı sakinlərində isə xəstəlik 2,8 il gec – 30,4 yaşda baş vermişdir ki, bu da xarici mühütün zərərli faktorların xəstəliyin genezində iştirakına dəlalət edə bilər.

Xəstəliyin ilkin həmləsi zamanı yaş xüsusiyyətlərinin araşdırılmasında bəzi şərti qəbul olunmuş yaş qruplarına bölqüsündən də istifadə edilir. Müxtəlif tədqiqatlarda yaş qrupları beş yaxud on il kimi götürülür. Əksər tədqiqatların nəticələrinə görə, xəstəliyin manifestasiyası 20-49 yaşlar arasında baş verir. Ənənəvi olaraq hesab edilirdi ki, xəstəliyin 19 yaşdan erkən və 50 yaşdan sonra başlanmasına həddən az rast gəlinir. Amma son illərin bəzi tədqiqatlarında uşaqlarda və yaşlılarda DS-in manifestasiyasının artması qeydə alınmışdır [14]. Bu tədqiqat işində onillik yaş qruplarına bölünmədən isti-

fadə edilmişdir. Xəstəliyin ilkin həmləsi ən çox 20-29 yaş qrupunda (44,4%), nisbətən az isə 30-39 yaş qrupunda (27,7%) aşkar edilmişdir. Beləliklə, 20-39 yaş intervalında xəstələrin 72,1%-də DS-in ilkin həmləsi baş vermişdir. Xəstələr arasında xəstəliyin 19 yaşdan erkən və 50 yaşdan sonrakı müddətdə başlayanlar cəmi 14,5% olmuşdur ki, bu nəticələr də tibbi ədəbiyyatda müzakirə olunan göstəricilər hüdudundadır.

Beləliklə, Bakı şəhəri sakinlərində DS-in ilkin həmləsi zamanı orta yaş 29,1 ilə bərabər olmuşdur. Bu göstərici qadın və kişi qrupları arasında statistik etibarlı fərqlənməmişdir. Bakı şəhərində doğulmuş sakinlərdə DS xəstəliyi Azərbaycanın rayonlarında doğulmuş, sonralar paytaxtda məskunlaşmış sakinlərə nisbətən daha erkən başlanmışdır. 20-39 yaş intervalı DS xəstəliyinin ilkin həmləsinin ən çox rast gəlinəyi müddətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ülkü Türk Borü, Arda Duman, Ahmet Şükrü Kulialp, Nese Güler, Mustafa Taşdemir, Ümit Yılmaz et al// Multiple sclerosis prevalence study. The comparison of 3 coastal cities, located in the black sea and mediterranean regions of Turkey // *Medicine (Baltimore)*, 2018 Oct; 97 (42): e12856. Published online 2018 Oct 19. doi:10.1097/MD. PMID: 30334992
2. Maria C Ysraelit, Jorge Correale // Impact of sex hormones on immune function and multiple sclerosis development// *Immunology*. 2019 Jan;156(1): 9-22.doi:10.1111/imm.13004.Epub 2018 Oct 11. PMID:30222193 Free PMC article
3. Рассеянный склероз и другие демиелинизирующие заболевания. Е.И.Гусев, И.А.Завалишин, А.Н.Бойко. Москва :Миклош, 2004. 540 с.,на стр.9. УДК 616.832-004.2 ББК 56.12
4. Collaborators expand// Global, regional, and national burden of multiple sclerosis 1990-2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016// *Lancet Neurol*. 2019 Mar; 18(3):269-285.doi:10.1016/S1474-4422(18)30443-5.Epub 2019 Jan 21. PMID: 30679040 Free PMC article
5. Mariana Branco, Ivania Alves, Ana Martins da Silva, Joaquim Pinheiro, Maria Jose Sa, Ines Coreia et al.// The epidemiology of multiple sclerosis in the entre Douro e Vouga region of northern Portugal: a multisource population-based study// *BMC Neurol*. 2020 may 19; 20(1):195. doi:10.1186/s 12883-020-01755-8. PMID:3249866 Free PMC article
6. Clare Walton, Rachel King, Lindsay Rechtman, Wendy Kaye, Emmanuelle Leray, Ruth Ann Marrie et al.// Rising prevalence of multiple sclerosis worldwide: Insights from the Atlas of MS, third edition // *Mult Scler*. 2020 Dec; 26 (14): 1816-1821. doi:10.1177/1352458520970841. Epub 2020 Nov 11. PMID:33174475. Free PMC article.
7. “Dağınq skleroz xəstəliyinə tutulmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı şəhəri, 7 mart 2012-ci il, № 303-IVQ. “Dağınq skleroz xəstəliyinin müalicəsi, profilaktikası və onunla mübarizə tədbirlərinə dair Dövlət proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı. Bakı şəhəri, 13 noyabr 2012-ci il № 2542
8. Şirəliyeva R.K., Əliyev R.R., Quliyeva A.İ., Həsənov R.L. //Azərbaycanda dağınq skleroz xəstəliyinin klinik-epidemioloji xüsusiyyətləri (ilkin nəticələr) // Əziz Əliyev adına elmi-praktik jurnal “Tibb və Elm” №4 (18), 2019, səh., 28-32.
9. Mirzəyev A.H. // Dağınq skleroz zamanı baş beynin atrofiyasının morfo-metrik göstəriciləri // *Milli Nevrologiya Jurnalı (elmi-praktik jurnal) № 1(17), Bakı-2020, səh.47-52*
10. Mazyar Hashemilar MD, Dariush Savadi Ouskui MD, Mehdi Farhoudi MD, Hormoz Ayromlou MD, Abolfazl Asadollahi MD. Multiple sclerosis in East Azerbaijan, North West Iran // *Neurology Asia* 2011; 16(2) : 127 – 131
11. Rohit Bhatia, Prerna Bali, and Rima M Chaudhari. Epidemiology and genetic aspects of multiple sclerosis in India// *Ann Indian Acad Neurol*. 2015 Sep; 18(Suppl 1): S6–S10. doi: 10.4103/0972-2327.164814
12. Clare Walton, Rachel King, Lindsay Rechtman, Wendy Kaye, Emmanuelle Leray et al. Rising prevalence of multiple sclerosis worldwide: Insights from the Atlas of MS, third edition// *Mult Scler*. 2020 Dec; 26(14): 1816–1821. Published online 2020 Nov 11. doi: 10.1177/1352458520970841
13. Ülkü Türk Börü, Arda Duman, Ahmet Şükrü Kulialp, Neşe Güler, Mustafa Taşdemir, Ümit Yılmaz, Recep Alp, Cem Bölük. Multiple sclerosis prevalence study: The comparison of 3 coastal cities, located in the black sea and mediterranean regions of Turkey // *Medicine (Baltimore)*. 2018 Oct; 97(42): e12856. Published online 2018 Oct 19. doi: 10.1097/MD.00000000000012856
14. Omid Mirmosayyeb, Serge Brand, Mahdi Barzegar, Alireza Afshari-Safavi, Nasim Nehzat, Vahid Shaygannejad, and Dena Sadeghi Bahmani. Clinical Characteristics and Disability Progression of Early- and Late-Onset Multiple Sclerosis Compared to Adult-Onset Multiple Sclerosis// *J Clin Med*. 2020 May; 9(5): 1326. Published online 2020 May 2. doi: 10.3390/jcm9051326 PMID: 32370288

А.И.Гулиева

ВОЗРАСТНО-ПОЛОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ У БОЛЬНЫХ РАССЕЯННЫМ СКЛЕРОЗОМ

Кафедра неврологии и клинической нейрофизиологии Азербайджанского Государственного Института Усовершенствования врачей им. А.Алиева, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье представлена информация об эпидемиологическом исследовании, в котором изучались возрастные и половые особенности рассеянного склероза среди населения города Баку. В период с 2013 по 2020 год к исследованию было привлечено 559 жителей города Баку больных рассеянным склерозом. Заболевание было диагностировано на основании критериев McDonald 2010 года. 392 (70,1%) больных были женщинами и 167 (29,9%) мужчинами. 318 (56,9%) заболевших родились в Баку и 241 (43,1%) родились в разных регионах Азербайджана, а затем переехали в столицу на постоянное место жительства. Изучены средние возрастные и половые характеристики больных во время первого приступа, второго приступа заболевания и при обращении в Республиканскую Клиническую больницу.

Установлено, что первый приступ заболевания произошел в среднем в возрасте 29,1 года. Различий в возрасте начала заболевания между больными женского и мужского пола не было. Родившиеся в Баку заболели на 2,2 года раньше, чем больные, родившиеся в регионах Азербайджана и позднее поселившиеся в столице. Возрастной диапазон от 20 до 39 лет является наиболее частым возрастом для начала РС.

A.I.Guliyeva

AGE AND GENDER CHARACTERISTICS OF PATIENTS WITH MULTIPLE SCLEROSIS

Azerbaijan State Advanced Training Institute for Doctors named after A.Aliyev, Department of Neurology and Clinical Neurophysiology. Baku, Azerbaijan

Summary. The article provides information about an epidemiological study that explore the age and gender characteristics of multiple sclerosis among the population of the city of Baku. In the period from 2013 to 2020, 559 residents of the city of Baku with multiple sclerosis were involved in the study. The disease was diagnosed based on the 2010 McDonald criteria. 392 (70.1%) patients were women and 167 (29.9%) men. 318 (56.9%) cases were born in Baku and 241 (43.1%) were born in different regions of Azerbaijan, and then moved to the capital for permanent residence. The average age and sex characteristics of patients during the first attack, the second attack and when applying to the Republican Clinical Hospital were studied.

It was established that the first attack of the disease occurred on average at the age of 29.1 years. There were no differences in the age of onset of the disease between female and male patients. Those born in Baku fell ill 2.2 years earlier than patients born in the regions of Azerbaijan and later settled in the capital. The age range of 20 to 39 years is the most common for onset of MS.

Müəlliflə əlaqə üçün:

Quliyeva Aygün İsa qızı, Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun nevrologiya və klinik neyrofiziologiya kafedrası, Bakı, Azərbaycan

E-mail: 15.2012@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7235-4444